

Sv. Vendelín, jeho místo v lidové tradici a soupis památkově chráněných vyobrazení světce v okrese Břeclav¹

Jitka Matuszková, Brno

Sv. Vendelín byl podle legendy údajně stvořen v 15. st. synem irského nebo skotského krále, v tom se ikonografie rozcházejí. Tajně se rozhodl sloužit bohu, zřekl se proto následnictví trůnu a vydal se na pouť do Říma. Při návratu se usadil v trevírské krajině, dnešním Sársku, v místech města St. Wendel² (severně od Saarbrückenu). Žil zde v hluboké samotě, ale donucen hladem prosil bohatého statkáře o skývu chleba. Ten mu však odmítl poskytnout stravu bez práce a zaměstnal Vendelína jako pasáka vepřů a později také ovcí.³ Legenda tvrdí, že i když pásal své stádo sebedál, vždy se vrátil na statek ve stanovenou hodinu. Modlitba, rozjímání nábožné, pokora a dobrovolná chudoba ho přivedly ke křesťanské dokonalosti a svatosti. Stáda svá pásal nejraději na vzdálených místech, která mu poskytovala možnost nerušené modlitby.

Nakonec se však vrátil k poustevnickému životu, vstoupil do řeholního řádu benediktínů a zemřel kolem roku 617⁴ jako opat kláštera v Tholey. Teprve před smrtí vyjevil zpovědníkovi svůj královský původ. Na jeho hrobě byla vystavěna kaplička, která byla později nahrazena kostelem, v jehož blízkosti vzniklo město St. Wendel, které se stalo poutním místem.

Je pokládán za ochránce pastýřů a stád. K prvnímu většímu rozkvětu kultu sv. Vendelína dochází na přelomu 15. a 16. st., druhé vyvrcholení nastalo v 18. st. Je tedy přirozené, že v průběhu tří století trvání světcova kultu se proměňovala jeho ikonografie. Na přelomu 14. st. a 15. st. byl zobrazován jako opat ve splývavé tunice a v plášti s kapucí a jeho atributem byla opatská hůl a kniha. Koncem 15. st. Vendelín změnil svou podobu. Už není představován jako mnich, ale jako pastýř, aby lépe odpovídal kultu ochránce dobytka. Je oděn v polodlouhé přepásané sukni vpředu vykasané a v dlouhém splývavém plášti s kapucí nebo s kuklou na hlavě, může mít i klobouk. Jako doplněk má na řemenu křížem přes hrud' pověšenu pastýřskou mošnu. Jeho tehdejší atributem bylo gesto nabádající k modlitbám za ochranu stád. Trvalým osobním atributem sv. Vendelína je již od konce 15. st. zvláštní pastýřská hůl, opatřená na jednom konci lopatkou na házení kamenů po ovcích vybíhajících ze stáda. Mohl však mít i obyčejnou pastýřskou hůl. Na vyobrazeních z přelomu 15. a 16. st. drží v ruce nebo na paži růženec. Atribut gesta a růžence v pozdější době mizí. V 17. st. byl zpodobován v barokním oděvu, tvořeném botami, punčochami, krátkými nohavicemi a kloboukem s širokou krempou. Kabát měl svatý jen výjimečně, zato mu jen zřídka chyběla pastýřská brašna. V 18. st. převládlo vyobrazení mladého elegána v rokokových šatech. V této době se objevuje jako atribut kůň. Dalším osobním atributem světce je stojící nebo klečící ovce, kráva, případně vepř. Ojedinele se od 16. st. vyskytuje i pastýřův pomocník - pes. Koruna ležící na zemi poukazuje na Vendelínův královský původ, ale jako atribut se vzácně objevuje teprve v 18. st. Jak vyplývá ze soupisu památek, mívá světec také pastýřský roh a často se opírá o strom, součástí malířského vyobrazení bývá architektura. Svátek má tento světec v říjnu, přesné datum se liší podle národních kalendářů, takže se pohybuje od 18. do 30. října, běžně však připadá na 20. října.

Rostislav Vermouzek, náš přední badatel v oboru historických cest, ve svém díle zmapoval cestu, po které byl hnán dobytek z Uher na Moravu a odtud pak přes Čechy dál do Evropy. Cesta byla vymezena kapličkami, božími mukami a sochami svatých, mezi nimiž byl na předním místě právě sv. Vendelín, který se těšil úctě venkovanů, pastevců a honáků.⁵ Vermouzek konstatuje, že jeho kult je v českých zemích málo rozšířen, hojněji se vyskytuje jen kolem dobytčí cesty a na jejích vedlejších trasách, v našem století je pak téměř neznámý, přestože dříve se mu říkalo láskyplný Vendelínek.⁶ To mě inspirovalo jednak k soupisu památkově chráněných

¹ Výtah z referátu „Sv. Vendelín, jeho místo v lidové tradici a soupis památkově chráněných vyobrazení světce v oblasti působnosti Památkového ústavu v Brně“, předneseného na konferenci Světci v lidové tradici, konané v Uherském Hradišti 23. - 24. 5. 1995.

² V německých ikonografiích se jako orientační bod uvádí přímo město St. Wendel, v jinojazyčných se píše, že žil v kraji Trèves, tedy u města Treviru. Také je označován jako Wendelinus Treverensis. Jeho hypotetické působiště však leží uprostřed mezi městy Saarbrückenem a Trevírem, na pomezí Německa Francie. Srov. Kulda, B. M.: Církevní rok VI. Měsíc říjen a listopad. Praha 1881, s. 165 - 166. Srov. též Vondruška, Isidor: Životopisy svatých II. Praha 1931, s. 183 - 184. Viz také Braun, Joseph: Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst. Stuttgart 1943, sl. 742 - 746. Srov. též Réau, Louis: Iconographie de l'art chrétien III. P-Z. Paris 1959, s. 1341.

³ Srov.: Janovský, Rudolf: Sv. Vendelín, ochránce skotu. Podřevnicko 3, 1946/47, s. 67.

⁴ Některé ikonografie uvádějí jako rok smrti 1015. Srov. Kulda, B. M.: o.c., s. 166

⁵ Srov.: Vermouzek, Rostislav: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 57 - 67. Týž: Měninská cesta. Jižní Morava 10, 1974 - I., s. 143 - 150. Týž: Trasa dobytčí cesty z Hustopečí do Polné. Jižní Morava 29, 1993, s. 105 - 115. Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 59 - 63.

⁶ Vermouzek, Rostislav: Provoz na dobytčí cestě. o.c., s. 62

shromáždit o tomto světě etnografický materiál z našeho území. Soupis je doplněn stručnou informací i o těch vyobrazeních sv. Vendelína, která jsem v terénu zjistila a která nejsou památkově chráněná. Objednateli soch a obrazů byli převážně faráři⁷ nebo majitelé panství, jak bývá občas uvedeno v dedikaci.

Pátrat po kultu sv. Vendelína v lidovém prostředí u nás není snadné. Naše etnografická literatura totiž přílišnými zmínkami o sv. Vendelínu neoplývá. Beneš Metod Kulda ve svém obsáhlém šestidílném díle o církevních dějinách píše: „*Svatý Vendelín, zvláštní patron rolníků, vyobrazuje se jako pastýř. Jej prosí nábožní hospodáři a hospodyně za odvrácení pádu dobytka.*“⁸ František Bartoš, třebaže se zabýval hospodářskými praktikami lidu, se o sv. Vendelínovi nezmiňuje vůbec, naopak uvádí, že pastýři se za ochranu stád modlili k Bohu, P. Marii, sv. Blažej, sv. Petrovi, sv. Mikuláši, sv. Josefovi a sv. Danielovi.⁹ Chovem dobytka se zabýval např. Jaroslav Štastný, zaměřil se však na pověrečné praktiky, proto se v jeho studii sv. Vendelín nevyskytuje, třebaže autor vycházel z terénních výzkumů z 90. let 19. st.¹⁰ Augusta Šebestová ho uvádí v souvislosti s jinými světci: „*A eště aji přilepůvali do chlíva obrázky sv. Vendelínka, sv. Benedikta a sv. Rocha, aby chránily proti zlým duchom, a všekýmu takovýmu.*“¹¹ M. Kolářik dovozuje, že na Chodsku byl sv. Martin pokládán za ochránce skotu v českých vesnicích a sv. Antonín za ochránce vepřů. V německých vesnicích a v českých vesnicích poddaných německé vrchnosti byl ctěn jako ochránce dobytka sv. Vendelín a sv. Linhart.¹² Na tento příspěvek reaguje holešovský badatel Rudolf Janovský poukazem, že i na Holešovsku je ve vesnicích s německou vrchností ctěn sv. Vendelín jako patron skotu. Autor přináší informaci o umělecké hodnotě jiných soch sv. Vendelína na Moravě i o tom, že dříve se ve svátek tohoto patrona světily pastviny a louky.¹³

Velmi zajímavé informace z autopsie přináší starohrozenkovský farář Josef Hofer ve svém pojednání o Kopaničářích. Tito obyvatelé Bílých Karpat jsou odkázáni na chov dobytka, který je jejich nejcennějším majetkem. Projevuje se to četnými prosbami, čili otčenášky ke sv. Vendelínu, které čte kněz každou neděli z kazatelny.¹⁴ Že je tento světec jen zástupným řešením, prosazovaným církví, dokládají následující Hoferova slova: „*Často prosí kněze: »Prosím ich, velebný panáčinku, něsem im na omšu sviatú za kravu« nebo »za našu sviňu « nebo »za naše malé prasce«. A když je kněz upozorní, že není možno sloužit mši za zvířata, honem se opravují: »Chcela som povedzec k sviatému Vendelínku za ochranu našej kravy, aby nám niejako něochorela. Čo bysme si, Bože mój, počali, keby ochorela a vzala zkázu?«*“¹⁵ Nehledě k tomu, že k ochraně dobytka se v lidovém prostředí požívalo značné množství iracionálních, ale také na racionálním jádru založených praktik.¹⁶

⁷ Srov.: Stehlík, Miloš: Moravské dílo sochaře Ignáce Lengelachera. In: Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji. 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, Brno 1989, s. 154 - 174.

⁸ Srov.: Kulda, B. M.: o.c., s. 166.

⁹ Srov.: Bartoš, František: Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství. Český lid 1, 1892, s. 18 - 19.

¹⁰ Srov.: Štastný, Jaroslav: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku. Československá etnografie 9, 1961, s. 195 - 208.

¹¹ Srov.: Šebestová, Augusta: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Olomouc 1900, s. 245.

¹² Srov.: Kolářik, M.: Sv. Martin, ochránce skotu na Chodsku. Český lid 26, 1926, s. 69.

¹³ Srov.: Janovský, R.: o.c., s. 67 - 69.

¹⁴ Srov.: Hofer, Josef: Ze života kopaničářů. Lidová tvorba. Revue pro propagaci lidového umění 1, 1940, č. 1, s. 5.

¹⁵ Tamtéž, s. 5

¹⁶ Srov.: Hofer, Josef: Život na starohrozenkovských Kopanicích. Kapitola IX. Zvyky a pověry. Lidová tvorba. Revue pro propagaci lidového umění 1, 1940, č. 9, s. 8. Citované práce Františka Bartoše a Jaroslava Štastného. Obsáhle o tomto tématu referují Niederle, Lubor - Chotek, Karel: Zvyky a obyčeje. In: Moravské Slovensko I, sv. 2. Praha 1922, s. 718 - 741.

¹⁷ Srov.: Dvořák, Petr: Špalíček písní československých. Český lid 28, s. 335 - 335, kde je otištěn tento text: „Píseň nová k svatým třem novým patronům, totiž: Vendelínu, Linhartu, Martinu, proti všelijakému zlému pádu dobytka. Zpívá se jako: Barboro, panenka svatá.

Obsah: „Svatý Martine, Linhartu, za dobytek Boha proste, svatý Vendelíne, ať nám dobytek nevyhyne. Jakož i král babylonský prosil, žádal ty tři svatý, by chránili dobytek jeho skrze Boha nebeského. Král Hyšpánský, ten se mu smál a proti Bohu se rouhal, řkoucí: »Vzývej ty tři svatý, budou ti více chcepenati. Já ti sem pošlu dvě stě psů chrtů, také šinkurantů, můžeš mi je vykrmiti, když ti bude chcepenati.« Hyšpánský král domů přišel a všecek dobytek mu chcepeněl. Král Babylonský přikázal po své zemi, aby v každém příbytku měli takovouto písničku.“ atd.

¹⁸ Srov.: Petřtyl, Josef: Kramářské pověrečné tisky a jejich sociální působení v druhé polovině 19. st., Československá etnografie 7, 1959, s. 291 - 307. Komerční posláním těchto tisků dokládají i nepřesnosti ve vyobrazení světců. Ve sbírkách etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně je pod ev. č. St 1340 uložena Modlitba k svatému Vendelínu, proti pádu dobytka. Vydal ji V. Augusta v Litomyšli, bez vrocení. Na titulní straně je rytina světce, nejde však o sv. Vendelína, ale o sv. Rocha. Za přístup k tomuto tisku děkuji dr. Evě Večerkové. Text modlitby: „Všemohoucí věčný Bože! jenž svatého Vendelína, kterýžto z pouhé lásky k tobě velikého krále mizerným pastýřem učiněn jest, tak obdariti ráčil, že jeho stádo od všelikého pádu zachováno a ochráněno bylo: Dobrotivosti tvé s plačtivými očima žádáme, aby též náš milý dobytek skrze zásluhu a orodování svatého Vendelína odevšeho neštěstí a pádu milostivě zachován byl. Skrze Pána našeho Ježíše Krista Syna tvého, který s tebou živ jest a králuje v jednotě Ducha svatého, Bůh pro všechny věky věkův, Amen. V: Oroduj za nás svatý Vendelíne. R: Bychom pádu dobytka zbaveni byli. O pastýři veleslavný, a Bohu velmi milý, svatý Vendelíne! rozpomeň se na naši bídu a nouzu, a rač odvrátiti všeliký pád našeho dobytka, aby při dobrém zdraví zachován byl. Vzhledni o Bože! na prosbu věrných služebníků svých, a pro zásluhu svatého Vendelína ráčiz dáti, abychom pádu dobytka zbaveni byli. Skrze Ježíše Krista, Pána našeho, který s tebou i s Duchem svatým živ jest, a králuje na věky věkův, Amen.“

Ke sv. Vendelínu byly skládány modlitby, které můžeme najít ve starých písňových špalíčcích.¹⁷ Rozborem kramářských tisků a obrázků se zabýval Josef Petřtyl, který je odsuzuje pro jejich komerčnost.¹⁸ Svatým obrázkům se věnoval také Karel Procházka, ale s jeho prací jsem se neseznámila, snad pro její nedostupnost, snad z důvodu neúplného bibliografického údaje, který jsem z literatury získala.¹⁹

Současný terénní výzkum jen potvrdil Vermouzkova již citovaná slova, že v našem století je tento světec téměř zapomenut. Ani v lokalitách, kde je socha nebo jiné vyobrazení sv. Vendelína, mnozí nevěděli, co je to za světec a čeho je patronem. Někde se připamatovali, že by mohl mít souvislost s dobytčím morem. Někde pan farář v kostele připomene jeho svátek, někde ani nezná jeho ikonografii. Ne nezajímavou, ale málo pravděpodobnou informaci o kultu sv. Vendelína mi poskytl kronikář z Klentnice, Karel Janík: „...ale co jsem na Mikulovsku ve zdejší zněmčené oblasti kdy vyčetl, tak zde byl uváděn jako ochránce vinic. Ochráncem dobytka - doloženo v Klentnici a v sousedním Pavlově - byl sv. Leonard.“²⁰ Z Lanžhota mi zase zdejší písmák Jožulka Uher napsal: „Hned jsme se kolmo vypravil asi za desíti nejstaršími dnešními stařenkami a stařečky, abych jim položil otázku o sv. Vendelínu. Všichni spontánně reagovali stejně: o sv. Vendelínu nevěděli a nepamatují, že by o něm jako o ochránci dobytka hovořili jejich předci, jakože nehovořili vůbec o žádném jiném místo něj.“²¹ A to je v lanžhotském kostele boční oltář sv. Vendelína!

Tato slova i předchozí údaje potvrzují mou domnětku, že do lidové tradice byl kult implantován shora. Církev usilovala o potlačení pověr i magických praktik na ochranu dobytka, které se koncentrovaly ke dni prvního výhonu, noci filipojakubské, a zejména do období vánočních svátků. Měl snad být Vendelín náhradou za tyto lidové praktiky? Pokud ano, očekávání nesplnil, protože o sv. Vendelínovi už lidé mnoho nevědí, ale magické úkony, které mají dobytek ochránit, ještě v povědomí existují. Bylo rozšíření jeho kultu právě v 18. st. dozvukem „honů na čarodějnice“, které na našem území měly původ v pověrách motivovaných snahou o zlepšení stavu koní (víme, že kůň jako atribut se ojediněle objevuje až v 18. st.) nebo zvýšením dojivosti krav?²² Víra v kouzla, která mohou dobytku škodit nebo naopak pomoci byla tak zakořeněná, že ještě v roce 1766 měla císařovna Maria Terezie potřebu vydat „artikul o kouzelnictví, čarodějnictví, věštvě a podobných věcech“,²³ v němž se říká, že zcela přirozené věci jako bouřka, nemoc dobytka a lidí je vysvětlována působením kouzelných a čarodějnických sil, neboť víra v ně je dětem vštěpována po celé generace vyprávěním strašidelných příběhů.²⁴ Nebo byly příčinou nového rozšíření Vendelínova kultu dobytčí choroby, které měl tento světec odvrátit? Pak bylo jen logické, že se zlepšením hygieny ustájení dobytka a s růstem vzdělanosti jeho kult zanikl. Objasnění všech předložených hypotéz ovšem vyžaduje mezioborové a interetnické kulturně historické bádání.

Mnohé podněty můžeme získat z mapy vyobrazení sv. Vendelína, kterou jsem sestavila. Rostislav Vermouzek popsal trasu dobytčí cesty z Uher přes Lanžhot nebo Hodonín do Hustopečí a odtud dále do Polné. Zmiňuje se však, že jiný badatel v oboru historických cest, Ivan Vávra, vedl hlavní trasu Uherské cesty z Pohořelic na Moravský Krumlov, Třebíč do Jihlavy nebo přes Telč na České Budějovice a na základě zprávy z r. 1667 dokládá, že se i touto cestou honil dobytek.²⁵ Při pohledu na mapu je na první pohled patrné, že hustota vyobrazení sv. Vendelína by spíše nasvědčovala větší frekventovanosti této jižní cesty než té, kterou Vermouzek vede do Polné. Jednoznačně zato potvrzuje cestu olomouckou,²⁶ již sochy sv. Vendelína věrně kopírují, neboť touto cestou se přes Slavkov zase hnal dobytek z Polska do Hustopečí.²⁷ Z mapy vyplynula i další hypotéza. Přechody dobytčích tras z Uher na Moravu nebyly jen v Hodoníně a v Lanžhotě, ale také v oblasti Vlárského průsmyku, odkud mohla cesta pokračovat přes Kroměříž a Prostějov směrem na Svitavy. Byl tedy kult sv. Vendelína na našem území rozšířen jen podél dobytčích tras? Potvrzení tohoto předpokladu vyžaduje, stejně jako ověření předchozích hypotéz, důkladné studium archivních materiálů i terénní průzkum.

¹⁹ Procházka, Karel: Pohledy do dějin svatých obrázků. Praha 1940. Tyž České náboženské obrázky 19. století. Vlast 21, 1904 - 1905, s. 961 - 972, 1057 - 1063.

²⁰ Z dopisu autorce dne 28. 2. 1995.

²¹ Z dopisu autorce dne 4. 3. 1995.

²² Srov.: Šindelář, Bedřich: Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. - 17. století. Praha 1986, s. 186, 189.

²³ Tamtéž, s. 216

²⁴ Tamtéž, s. 217

²⁵ Srov.: Vermouzek, Rostislav: Trasa dobytčí cesty z Hustopečí do Polné. o.c., s. 113.

²⁶ Srov.: Vermouzek, Rostislav: Olomoucká cesta. Vlastivědný věstník moravský 26, 1974, s. 269 - 277.

²⁷ Srov.: Matějka, František: Účinky třicetileté války na Břeclavsku. Jižní Morava, 1967, s. 47.

Sv. Vendelín

Chráněné památky v okrese Břeclav



SOUPIS PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÝCH VYOBRAZENÍ

Soupis je řazen abecedně, první číslo označuje evidenční číslo, pod nímž je příslušná památka zapsána v ústředním rejstříku nemovitých či movitých památek. Pokud jsem o jednotlivých památkách získala informace také etnografického charakteru, uvádím je právě v soupisu. Součástí je i základní literatura k té které památce, pokud je v ní zmínka o vyobrazení sledovaného světce.

104783

Drnholec

negativ: 33544

Socha na bočním oltáři Čtrnácti svatých pomocníků na evangelijní straně ve farním kostele Nejsvětější Trojice. Dřevo bíle natřeno, v 160 cm. Na epištolní straně sv. Notburga. Vendelín v cípatém rouchu pod kolena, v levé ruce drží pastýřskou hůl, u nohou mu leží ovečka, přes hrud na levém boku visí mošna, pravou ruku položenu na hrudi, obličej obrácen vzhůru. Klasicistní. Autorem Josef Reiter, konec 18. st.

Literatura: Samek, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska 1. Praha 1994, s. 419.

104914

Kurdějov

negativ: 33985

Socha na bočním oltáři Srdce Panny Marie na evangelijní straně lodi kostela sv. Jana Křtitele. Dřevěná socha cca 100 cm vysoká je na evangelijní straně oltáře. Naproti sv. Florián. Světec zobrazen jako mladý pastýř v mírném kontrapostu s pokrčenou levou nohou. Oblečen v řasnatou suknici ke kolenům, přes hrud visí na pravém boku mošna. Pravou ruku položenu na hrudi, levou pokrčenu před tělem, drží v ní hůl. Hlava mírně skloněna. U pravé nohy leží ovečka s hlavou obrácenou vzhůru ke světci. Klasicistní socha z konce 18. st.

1333

Ladná

parcela č.: 1333

negativ: 14207

Poklona sv. Vendelína stojí v parčíku na křižovatce. Drobná stavbička půlkruhového půdorysu s odstupňovaným soklem je přístupná dvěma stupni. Na nárožích je členěna ryhovanými pilastry s vyloženou římsovou hlavicí, která nese trojúhelníkový štít s plastickou výplní mušle a rokaje. V dolní části poklony jednoduchá římsa a pod ní obdélná vpadlina. V horní části poklony je půlkruhově zaklenutá nika, v níž je socha světce. Mladý muž s nakročenou pravou nohou je oděn v řasenou košili, delší kabát s dvojřadým zapínáním a přeloženou manžetou na rukávech. Volné kalhoty pod kolena, na nohou kotníčkové boty, vpředu vykrojené. Křížem přes prsa má pověšen na pravém boku roh, na levém brašnu. Pravou ruku má pokrčenu před tělem ve výši prsou, pravděpodobně v ní držel pastýřskou hůl. Levá ruka visí volně podél těla a lehce přidržuje brašnu. Na hlavě, lehce nakloněné k pravému rameni, má klobouk se širokou střechou lehce ohrnutou nahoru. Delší vlasy ve vlnách padají na záda. U nohou světce leží dva beránci. Socha je keramická, polychromovaná. Nika je uzavřena kovanou mříží. Stěny niky zdobeny hvězdičkami. Poklona je zastřešena a kryta zeleně glazovanými prejzy. Ve vrcholu štítu patriarchální kříž. Poklona pochází z 2. pol. 18. století a byla prý postavena jako poděkování za ukončení dobytčího moru. Původně stála uprostřed dobytčí cesty, na křižovatce dnešních ulic Růžové a Mlýnské, a byla otočena směrem k Břeclavi, když však začala překážet rozvíjejícímu se dopravnímu ruchu, byla roku 1974 přemístěna na okraj parčíku. Její původní polohu naznačuje vyvýšenina uprostřed silnice.

Literatura: 1) Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 64. 2) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62.

110373

Moravská Nová Ves

negativ: 68357

Socha na bočním oltáři sv. Josefa na evangelijní straně lodi kostela sv. Jakuba Většího. Na evangelijní straně socha světce v josefinském oděvu a s pozlacenou dlouhou tyčí, nahoře s koulí v ruce. Protějšek tvoří sv. Isidor s rýčem v ruce. Sochy dřevěné, 160 cm vysoké, bíle natřené. Vyznačují se rokokovou hravostí. Po r. 1773. Jednoznačně nelze určit, zda jde skutečně o sv. Vendelína, farář však tuto možnost nevylučuje.

1651

Podivín

parcela č.: 2452/4

negativ: 14671, 14672, 20616

Sousoší Immaculaty, sv. Floriána a sv. Vendelína je umístěno na mohutném, konvexně tvarovaném podstavci se zastřešenou vyloženou profilovanou římsou. Světci stojí na střeše římsy - uprostřed Immaculata, po jejím pravém boku sv. Florián a po levém sv. Vendelín v podživotní velikosti. Světec je oblečen v dobový rokokový šat se slaměným kloboukem na hlavě, u pravého boku mu visí roh, u levého brašna zavěšená křížem přes prsa. Pravá paže je v pokrčení zdvižena před tělem a světec v ní drží pozlacenou, nahoře zahnutou hůl, levice volně přidržuje brašnu. Hlava mírně zakloněna k pravému rameni. Pravou nohou stojí sv. Vendelín na královské koruně. Za tělem světce torzo kmene. Tělem probíhá esovitý pohyb. Podstavec cihlový, omítaný, sochy z mušlového vápence. Sousoší v roce 1750 zhotovil patrně Ignác Lengelacher a v roce 1994 je restauroval Radomír Vavruša.

Literatura: 1) Noháč, J.: Břeclavský okres. Brno 1911, s. 141. 2) Stehlík, M.: Moravské dílo sochaře Ignáce Lengelachera. In: Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji. 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno 1989, s. 173. 3) Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 64. 4) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62. 5) Ohrožené památky jihovýchodní Moravy I. Široký dvůr 1994, nestr.

1669

Pohořelice

parcela č.: 1

negativ: 14691

Socha sv. Vendelína stojí u farního kostela. Čtyřboký podstavec na čtvercové základně s vpadlými pravoúhlými rámy je ukončen vyloženou římsou. Na deskovém plintu umístěna postava světce v životní velikosti. Je ztvárněna v esovitém pohybu s nakročenou levou nohou. Světec se opírá o peň stromu a je oblečen v dobovém pastýřském oděvu, bos, s trojrohým kloboukem na hlavě, pravou ruku má položenu na hrudi, v pokrčené levici drží pastýřskou hůl, křížem přes hrud mu visí brašna na pravý bok. Levou nohou stojí na královské koruně. Za světce leží ovečka s hlavou zdviženou vzhůru. Rokoková sochařská práce. Dříve stávala u domu č. 12.

Literatura: 1) Kratochvíl, A.: Pohořelský okres. Brno 1913, s. 63. 2) Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 64. 3) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62.

1702

Přítluky

parcela č.: 2

negativ: 14710, 20615, 20616

Socha sv. Vendelína stojí u kostela na novodobém podstavci ukončeném jednoduchou římsou. Na plintu nápis: S. VENDELINUS, vpravo iniciála IK, vzadu u kořene stromu letopočet 1768. Světec je v mírně nadživotní velikosti v kontrastu s vykročenou pravou nohou, je oděn v dobový rokokový oděv, křížem přes prsa zavěšena brašna spočívající na levém boku. Na zádech mu visí roh. Pravou pokrčenou rukou se opírá o kmen stromu, levici má skrčenu na hrudi. Hlava v trojrohém klobouku pootočená k levému rameni. Mezi nohama světce leží ovečka vzhlížející vzhůru. Za levou nohou u kmene stromu leží tele. U levé nohy leží královská koruna. Tělem světce probíhá silný esovitý pohyb. Mušlový vápenec. Socha původně stála na dolním konci návsi, ke kostelu přenesena dodatečně.²⁸

Literatura: 1) Hosák, L.: Hustopecký okres. Brno 1924, s. 147. 2) Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 64. 3) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62

1737

Tvrdonice

parcela: 3058/1

negativ: 14219, 91384

Trojboká boží muka na odstupňované základně stojí na křižovatce u kostela. V polovině členěna vyloženou římsou, ve spodní části mělké pravoúhlé niky, v horní polovině hlubší niky s vybranými horními rohy. Korunní profilovaná římsa nese střechu tříbokého stanu, v jejímž vrcholu je dvouramenný kříž. Cihlová barokní muka z r. 1760 jsou omítnuta, mají modrou podrovnávku a jsou zdobena lidovou nástěnnou malbou. V horních nikách na plechu olejové malby - Pieta, sv. Florián a sv. Vendelín. Ten je představen jako stojící mladý pastýř

v krátkých nohavicích pod kolena, modrém kabátci a červeném dlouhém plášti přehozeném přes ramena a zapnutém pod krkem. V sepnutých rukou drží hůl, na pravém boku mu visí mošna, u nohou se pase ovečka. Nad hlavou svatozář. V pozadí horská krajina s klášterem. Boží muka na vlastní náklady postavili tvrdoničtí obyvatelé, přeživší morovou nákazu. Boží muka pravidelně opravuje paní Anna Darmovzalová.

1786

Velké Bílovice

parcela č.: 5256/25

negativ: 14224, 90437

Socha sv. Vendelína z mušlového vápence stojí při staré dobytčí cestě v části obce zvané Tabačov. Obdélná odstupňovaná podnož nese hranolový podstavec s úzkými bočními volutovými křídly a plastickým dekorem závěsu květů. Na přední straně dřívku podstavce rytý rám s ujmутými rohy s maiuskulním nápisem s nezbytným chronogramem, který dokládá, že socha vznikla v roce 1750: PRECIBVS / BEATI VVENDELINI / REGIS ABBATIS / ET / PASTORIS FIDELIS / AVERTETVR / IRA DIVINA / A / FINIBVS NOSTRIS.²⁹ V rámu rameno lucerny. Stručné oznámení /Opraveno 1881/ na zadní straně dřívku dokládá, kdy byla socha renovována. Světec je ztvárněn v životní velikosti v kontrapostu s nakročenou pravou nohou. Je oděn v rokokový krátký plášť sahající po kolena a vysoké boty. Klobouk je spuštěn na zádech. Pravá ruka pokrčena na hrudi v gestu odevzdání, levá ruka, mírně odtažena od těla, přidržuje chlebník spadající z ramen k levému boku. Hlavu sklání k pravému rameni. U levé nohy světce leží ovečka s hlavou obrácenou vzhůru. Za postavou světce vyčnívá zbytek kmene. Autorem je Ignác Lengelacher (1698-1780),³⁰ známý sochař, jehož jméno je spojeno zvláště s Mikulovem, kde tento umělec bavorského původu přes třicet let působil. Sochu v roce 1994 restauroval Radek Král z Mikulova.

Ještě v době mezi dvěma světovými válkami chodíval po požehnání průvod k soše tohoto světce v den jeho svátku (20.10.)

Literatura: 1) Stehlík, M.: Moravské dílo sochaře Ignáce Lengelachera. In: Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji. 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno 1989, s. 172 - 173. 2) Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 65. 3) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62. 4) Matuszková, J.: Pamětihodnosti. In: Velké Bílovice. Historie a současnost. v tisku

1798

Velké Němčice

parcela č.: 3130, v roce 1985 přemístěna ke kostelu na parcelu č. 63

negativ: 16366, 16367, 16413, 16414, 16415

Socha sv. Vendelína stála původně u silnice, kde vytyčovala starou dobytčí cestu. Na jednostupňové obdélné podnoži čtyřboký podstavec s volutovými křídly s motivem penízků. Na přední straně podstavce v rytém rámu s ujmутými rohy maiuskulní nápis: S.WENDE / LINE / ORA PRO NO / BIS / 1748. V horní části rámu rameno lucerny. Podstavec je ukončen vyloženou profilovanou římsou, na níž leží plintus, podnožní deska pro sochu světce. Postava je v životní velikosti, v kontrapostu s vytlačeným levým kolenem. Světec je oděn v dobový pastýřský šat s otrhanými nohavicemi, s brašnou pověšenou křížem přes prsa na pravý bok. Pokrčenýma sepnatýma rukama se světec opírá o kyj. Zdvížený obličej je zdoben bradkou a je pootočen k pravému rameni. Tělem probíhá esovitý pohyb. U pravé nohy leží ovečka, za světcem leží s hlavou u levé nohy kráva. Mušlový vápenec.

Literatura: 1) Vermouzek, R.: Měniná cesta. Jižní Morava I, 1974, s. 147. 2) Vermouzek, R.: Trasa dobytčí cesty z Hustopečí do Polné. Jižní Morava 29, 1993, s. 105. 3) Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62.

Nechráněno:

Popise - socha na návsi kousek od hospody - statická postava v dlouhé sutaně s vertikální lineární drapérií, pelerina, na pravém boku visí mošna, bos, u pravé nohy leží ovečka s uraženou hlavou. Světec má obě ruce uraženy, je bez klobouku. Podstavec s načervenalého pískovce, socha z mušlového vápence. Na dřívku podstavce špatně čitelný text, dle kterého sochu nechali zhotovit Mathias u. Klara Hogelböck aus N. 182 někdy kolem r. 1811. Dle data na patce byla socha opravována r. 1873.

Literatura: Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 64. Týž: Provoz na dobytčí cestě. Jižní Morava 30, 1994, s. 62.

Lanzhot - oltář sv. Vendelína na epištolní straně se sochou světce, který v ruce drží dlouhou pastýřskou hůl. O této soše Jožulka Uher, lanzhotský písmák, napsal: „Mluvil jsem s kamarádem spolužákem, t.č. obecním

kronikářem, Janíčkem Třetinú o Vás, Vermouzkovi, Dobytčí cestě a o oltáři sv. Vendelína v našem kostele. Janíček vzpomněl, jak někdy po válce se farností rozneslo, že sv. Vendelín pohnul holí. Fanatičtí věřící chtěli z toho dělat zázrak, pan farář Hübner byl realista. Řekl, že by byl rád, kdyby sv. Vendelín tou holí občas raději napráskal klukům uličníkům tam v kostele pod ním!³¹

Boží muka v části obce Súhrady - dle informátorky býval na ní obrázek sv. Vendelína.³²

Literatura: Vermouzek, R.: Dobytčí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 63.

²⁸ Srov.: Hosák, L.: Hustopecký okres. Brno 1924, s. 147, kde se píše, že u kostela stojí socha sv. Floriána a sv. Vendelín na dolní návsi. Přemístění nasvědčuje i novější sokl.

²⁹ V překladu značí asi tolik: Prosíme tě, svatý Vendelíne, královský opate a pastýři věrný, odvracej hněv boží od našich krajů.

³⁰ Srov.: Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců II. L - Ž, Praha 1950, s. 20 - 21.

³¹ Z dopisu autorce ze dne 8. 5. 1995.

³² Z dopisu J. Uhra autorce dne 4. 3. 1995: „Když jsem o tom na př. hovořil v Súhradech s paní Božkou Svačinovou a s její přibližně stejně starou sousedou, dověděl jsem se: »Já sem měla obrázek sv. Vendelína hen na Boží muce, o kerú, jak víš, sa starám.«“



1. Poklona sv. Vendelína v obci Ladná

Zusammenfassung

St. Vendelín, sein Platz in der Volkstradition und das Verzeichnis der denkmalskundlich geschützten Abbildungen eines Heiligen im Bezirk Břeclav

Die Autorin geht von den Studien von Rostislav Vermouzek aus, der als Wissenschaftler im Bereich der historischen Wege tätig ist. Er behauptete, daß die langen Viehwege oft mit Statuen des St. Vendelín, des Schutzherrn der Schäfer und Viehbeschützer bezeichnet werden. Sie beschaffte ein Verzeichnis von denkmalskundlich geschützten Abbildungen eines Heiligen im Bezirk Břeclav. Die Mehrheit der registrierten Denkmäler mit der Abbildung eines Heiligen stammt aus dem 18. Jahrhundert aber sie tauchen auch im 19. Jh. auf. Die Legende vom Leben des Heiligen und die Verwandlungen seiner Attribute bringt die Autorin aufgrund einiger Ikonographien von Autoren unterschiedlicher ethnischen und zeitlichen Herkunft. Sie faßt zugängliche ethnographische Erkenntnisse über den Platz dieses Heiligen in der Volkskultur zusammen. Aufgrund dieser Quellen und gleichzeitiger Geländeuntersuchung behauptet sie, daß der Kult des Heiligen in die Volkstradition durch die Kirche gebracht wurde, die gegen den Aberglauben und die geheimnisvollen Praktiken für den Viehschutz kämpfte. Die Geländeuntersuchung bestätigt auch, daß der Kult des St. Vendelín bei uns fast vergessen wurde. Die Autorin schließt auch den Zusammenhang mit der „Hexenjagd“ nicht aus. Als dritten Grund für die Verbreitung des Kultes des Heiligen im 18. Jh. führt sie zahlreiche Epidemien der Tierseuche an, die der St. Vendelín abwenden sollte, wie es aus den Dedikationen an den Statuenständen hervorgeht.



2. Socha sv. Vendelína u kostela ve Velkých Němčicích